

Leletek és közérzet

Statisztikák és a magyar gazdaság

PUBLICISZTIKA - LIX. évfolyam, 19. szám, 2015. május 8.

Egészen jók a leleteim, de mégsem érzem jól magam. Biztos, hogy mindent jól vizsgáltak, nem tévedtek az eredmények kiértékelésekor...?

Valami hasonló érzés foghatja el az átlagos hírfogyasztót, amikor a magyar gazdaság állapotáról kiadott hivatalos statisztikákkal tűzdelt győzelmi jelentésekkel bombázzák a médiában. Szinte minden jól megy: bővül az ipar, a mezőgazdaság és a szolgáltatások; csökken vagy eltűnt az infláció; esik a munkanélküliség; a költségvetési hiány az elvárt szint alatt, az állam adóssága ugyan tovább nőtt, de a tartozás GDP-arányos szintje – az újraszámolt/felfelé korrigált növekedésnek köszönhetően – valamennyivel lejjebb araszolt; a forint sem gyengült tovább a korábban látott rekordszintjei alá; a gonosz devizahitelek javarésze kiüzetett a bankrendszerből; a csalárd brókerek ármánykodásának áldozatul esett több tízezres tömeg is védelmet, kárrendezést remélhet. Pozitív a folyó fizetési mérleg, a külfölddel szemben álló éves pénzmozgások egyenlege is.

Tényleg minden kedvező irányba fordult volna a magyar gazdaságban? Minden lelet, már a külföld véleménye is jó? A perspektívák is megjavultak? Ráadásul a „köz” érzetei is ilyen jók? A rövid válasz: mindez együtt nehezen hihető. Az alaposabb válaszhoz némi fogalmi tisztázás és egy megfelelően megválasztott perspektíva kell. A független megfigyelő, ha megpróbálja kellő távlatba helyezni a rendkívüli teljesítménynek beállított, sorjázó makroszámokat, és némi kötelező távolságot is igyekszik tartani a hivatalos optimizmus légkörétől, akkor az értékelésben minimum három szempontot kell követnie.

1. Láttatni kell a magyar gazdaság korábbi, saját teljesítményéhez viszonyított előrelépésének mértékeit.
2. El kell helyezni a magyar teljesítményt a szűkebb és tágabb nemzetközi gazdasági környezetben.
3. Végül meg kell tudni ítélni, hogy mire lehet elég ez a teljesítmény, ha a nyugati életnívóhoz való felzárkózás (reál-konvergencia) immáron negyedszázados ígéretét kérjük számon, vagyis azt, hogy van-e belátható/érezhető közeledés a fejlett világhoz, és ma – ezekkel az eredményekkel – mégis mekkora a teljes felzárkózás időigénye.

A továbbiakban ezeket az elemzési szempontokat vesszük sorra.

A válság előtti utolsó évhez, 2007-hez képest a GDP-t reálértéken számolva 2014-ben értük utol magunkat. Ez annyit jelent, hogy a kibocsátást volumenében mérve (amit lehet kilóban, darabban, négyzetméterben, tonna-kilométerben stb., de amit így nem lehet: például oktatás, egészségügy, ott reálértéken – kiadás/árszínvonal-változás stb.) tavaly értük el a „békeidős” szintet. Azt, hogy ez mennyire jó teljesítmény, csak nemzetközi összehasonlításban lehet megmondani.

Van irigylésre méltó teljesítmény: Lengyelország nem is esett vissza (!), ma a saját 2007-es szintjének a 125 százalékán áll, Szlovákia, Bulgária és Románia már 2010-ben elérte a 2007-es nívót, ma 107-112 százalék között vannak. A felzárkózást döntően meghatározó ún. potenciális növekedésünket (vagyis azt a növekedési sebességet, amelyet nevezhetünk akár a gazdaság megbízható, erőlködés vagy rendkívüli stimulus nélküli „utazó-sebességének” is), nos, ezt továbbra is a nem túl acélos 2-2,5 százalékos sávba teszik még a jegybank szakértői is. Evvel a mértékkal azonban akár látványosan lelassulhat még KKE-

régió belüli felzárkózásunk is. Általános vélekedés szerint ez ellen rövid távon a tőkevonzó képesség helyreállításával, középtávon pedig az oktatási, egészségügyi helyzet javításával tehetünk. Az euróban mért magyar munkabér biztosan nem akadály, mert az ugyanis, ahogy a ciprusi és a görög lefelé araszolt: 2008 és 2014 között az egy órára jutó munkaerőköltség (euróban kifejezve) hat százalékkal csökkent Magyarországon. Nem vagyunk ezzel utolsók, hiszen a görögök esetében 13 százalékos esést közölt az Eurostat. A közép-kelet-európai (KKE) térség legjobban teljesítő országaihoz képest a válság során felhalmozott lemaradásunk akár tartós is lehet, hacsak nem dinamizálódik még tovább a gazdaságunk.

Az EU fejlett magországainak növekedési teljesítményét látva tényleg nem kell szégyenkezniük: a válság mélypontján ezek az országok -1 és -5 százalék közötti visszaesést mutattak, most pedig 0-5 százalék közötti elmozdulást láthatunk 2007-hez képest. Na de szeretnénk mi azon az egy főre jutó - stagnáló - színvonalon állni! Persze, ha Görögországgal mérjük össze magunkat, ahol a visszaesés 25 százalék volt, és majdnem az is maradt, nos, akkor persze jól állunk. Amerikához pedig ne nagyon méregessük magunkat. A válságot kirobbantó ország változó gazdaságpolitikai sikeresen tudták kezelni a helyzetet: az USA 2008-2014 között hozta a 2,5 százalékos éves GDP-bővülési átlagot, és ma a válság előtti év 112 százaléka áll.

De forduljunk vissza a magyar növekedési kilátásokhoz. A munkapiacra ugyan mutatkoztak a stabilizáció jelei, azonban a jól képzett munkaerő elvándorlása a jobban fizető Nyugatra változatlanul masszív: tavaly közel 50 százalékkal többen mentek el, mint két évvel korábban, egyes szakmákban (pl. orvosok) kritikus szinthez közeli állapotba kerülhet az ellátórendszer. Némi javulás mellett az igazi áttörés, ti. a versenyszféra remélt tömeges munkahelyteremtése, azonban még nem következett be. Az elvándorolt, vagyis itthon munkát már nem keresők több százezres hadserege és a közmunkások ugyancsak ilyen nagyságrendű légiói vitathatatlanul javították (és szorították nyolc százalék alá) a hivatalos munkanélküliségi rátát, a munkanélküliségi statisztikát. E két „hadsereg” eltartásának együttes költsége hatalmas érvágás az államnak. Az előbbi elmaradt járulékbefizetései a tb-alapokból hiányoznak, de nagyon. A közmunkára kiadott kb. évi 400 Mrd. forint pedig ugyan jelentős mértékű stabilizáló funkcióval bír (ti. jó adag nyugalmat vásárol a munkapiacnak s vele az önkormányzatoknak), de a GDP-ben leginkább csak a jövedelmi oldalon jelenik meg. Igaz, ott ténylegesen mint állami költség, és amelyből egy napon tényleg vásárlás is lesz, ám a közmunka hozzáadott értéke, vagy más szóval a megfogható output-teremtő ereje, erősen vitatott.

Az agyonszorongatott magyar bankrendszerben pedig még aligha jött el az áhított „normál” állapot, ma egyáltalában nem a békeidők „business as usual” unalmas napjait éljük. Ellenkezőleg. Patay Mihálynak, a Bankszövetség elnökének megfogalmazása szerint: *a szabadságharctól a kiegyezésig hosszú az út. A kifejezetten aggasztó hírek folyama sem látszik apadni. Sőt, a pénzügyi szektorban napról napra, egyre bővebb vízhozammal sodorta a negatív hírözön – szó szerint – pánik közelébe emberek ezreit. A devizaalapú hitelállomány zsugorodása jelentős „mérlegalkalmazkodást” hozott, ez valójában a hitelkínálat drámai szűkülését jelentette. Az MNB növekedési hitelprogramjai próbálják pótolni a kereskedelmi bankok igen gyors, némi sértődöttséggel teli visszavonulását a hitelkínálatból. Ez a helyettesítés ugyan lassan, de halad, azonban semmiképpen nem tarthat örökké, mert ez sem „normál” állapot. De le kell szögezni, a központi pénzpumpa növekedésserkentő célzatú bevetése nem teljesen sikertelen, mert valóban már nemcsak refinanszírozás zajlik, vagyis a drága hitel kiváltása olcsóbbal, hanem a 2,5 százalékos kamattal beruházási hitel tényleg vonzó, és végre három esetből már egyszer bővülő termelést is táplál. A bankrendszer nagyfeszültsége azonban csak nem akar kioltódni: a még mintegy 2200 Mrd. forintnyi nem teljesítő vagy befagyott hitelportfóliók sorsa ugyanis még mindig nem látszik megnyugtatóan rendeződni. Ha a problémás adósok tartósan és kellő nagyságúra duzzadt munkajövedelemmel rendelkeznének, akkor szinte magától olvadhatna ez az állomány. Erre kevés az esély, ezért feltehetően olyan „piactisztítás” fogja olvasztani a befagyott állományt, amelyben az olvadást az állami eszközkezelő által mozgatott kivásárlások indíthatják el. Ezek azonban nagyon nyomott áron fognak megtörténni. Márpedig a kényszerárazást csak a vevők szeretik. Az eladóknak ugyanis ez a*

kezelési művelet nagyméretű veszteséget fog okozni. Akiknek pedig ezt el kell majd szenvedni, nos, azok elsődlegesen megint a jelzálogfedezet-tulajdonos bankok lesznek, a bankolás pedig ettől ismét drágább lesz. A további, pénzügyi közvetítőkkal szembeni bizalomvesztés pedig ma még ugyan nehezen számszerűsíthető, de hatalmas kárt okoz. Ősrégi tapasztalat, hogy a bizalom sokkal lassabban épül felfelé, mint ahogy zuhan lefelé. A mai deflációs világgazdasági környezet ezen az alacsony banki bizalmi helyzeten tovább ront. Ez az összefüggés egyáltalában nem triviális: a betéti kamatok több generáció számára is szokatlan – és az átlagember számára feltehetően „értelmezhetetlen” – mélyrepülése, ti. a negatív infláció a konzervatív megtakarítási hajlandóságot jó időre zárójelbe tette. Hiába a negatív infláció, a kínálati korlát miatt a vagyontárgyak ára emelkedik, így a lakás, a ház, a föld, a menekülő deviza ára. Több induló pénz kell a nagyobb lakossági-családi beruházásokhoz. A megtakarítások kényszerűen áttérrelődtek a szerény hozamú állampapírok felé. Ennek az állam – joggal – örül, ám a megtakarító nem röpdös örömében a hozamok láttán. Sőt, a betéti kamatsivatagban veszélyérzetét elaltatva kockázatosabb értékpapírokra, vállalati kötvényekre szomjazik. Ezek a fejlemények önmagukban még nem lennének aggasztóak. Akár örülhetnénk is neki, ha mondjuk Ausztria, Belgium, Japán vagy Olaszország fejlettségű ország lennénk, ahol a tőkepiacok olajozottan és megbízhatóan működnek. Ráadásul, az említett országokban az állam hiteligénye arányaiban még a magyar államét is „veri”: mégis az ő bankrendszereik, köszönik, jól vannak. Annak dacára rendben vannak, hogy az állam hitelfelvétel-kiszorító hatása ott is problémát okoz, vagyis az, hogy a beruházásra fordítható értékes hazai megtakarítások mint fejlesztési források sorsa az elszívás, hogy rendre az állam kapja a friss megtakarítást, nem a magánszektor növekedésre váró vállalatai. Mégis, ezek a kiszorító erők nem olyan drámai hatásúak és nem egyértelműen növekedésgátlóak, mert a külső nemzetközi finanszírozás ezekben az országokban sokkal könnyebb/olcsóbb. Magyarország azonban ebben a külső forrásbevonásban még egy „másik kávéház”. Alacsony növekedés és ennél magasabb állampapírokra fizetett reálkamat mellett csak tartós elsődleges aktívum esetén állhat elő csökkenő adósságpálya. Így növekedési problémák esetén az adósság „kinövése” nem várható.

Ha számba vesszük továbbá azt is, hogy az EU-ból éves szinten nettó a GDP kb. +4 százaléka érkezik kifejezetten beruházási céllal, amely ráadásul nem adósságnövelő tétel, ez azt jelenti, hogy az éves Gazdaságfejlesztési Operatív Programhoz (GOP) köthető állami pénzosztás nyomán kellene jelentős, az éves költségek naptári éven túli áthúzódása miatt évi 1-2 százalékos GDP-növekedést produkálni önmagában, csak az így finanszírozott beruházásokhoz köthetően. Ez a növekedés azonban, már ti. az a bővülés, amely szigorúan az EU-forrásokhoz lenne köthető, soha nem jelenik meg elkülönülten a GDP-bővülést számba vevő statisztikákban.

E sok bonyodalom után, a jelen statisztikai eredményei láttán, engedjük el fantáziánkat, és kérdezzünk egy merészet. Mikor lehet nyugati életszínvonal Magyarországon? Nem könnyű kérdés, mégis muszáj nekifutni.

Felzárkózási perspektívák

Még ez év február elején az MNB által alapított Lámfalussy-díjat átadó konferencián felszólalt Ewald Nowotny. A tavaly díjazott osztrák jegybankelnök felvázolt egy figyelemre méltóan szomorú prognózist a felzárkózás kitolódásáról. Amikor a vasfüggöny lebontása óta eltelt időszak politikai és pénzügyi változásait vette számba, Nowotny úr arra figyelmeztetett, hogy 2008 után jelentősen lelassult a felzárkózás, és számos előrejelzés szerint ismét távolabbra kerülhet az a nagyon várt életszínvonalbeli felzárkózási dátum, amennyiben a közép-európai régió a fejlett országoknál csupán évi egy százalékkal nő majd gyorsabban, akkor csak 2060-ban érhetjük utol a fejlett Európát. Ez, akárhogy vesszük is, 45 év! Majd' egy fél évszázad! Bár a prognózis a meglehetősen sokarcú és egyenetlen fejlettségi szinteket takaró kelet-közép-európai régió egészére vonatkozik, mégsem túl szívderítő ez a perspektíva.

Bár az évi egyszázalékos plusznövekedés mai viszonyok közepette nem is olyan megvetendő rossz

mutató, ami ugyan a GDP per capita vásárlóerő-paritáson a közeledést csak nagyon-nagyon komótosan garantálja. Rideg aritmetikára leegyszerűsítve ezt a hipotetikusán mindig azonos kondíciók mellett megvalósuló jövőbeli bővített újatermelést, nos, ez a szerény ütem nem elhanyagolható mértékű gyarapodást kínál, igaz, csak majd fél évszázad alatt $[(1,01)^{45} = 1,56]$. Az egyszázalékos addicionális növekedési ütem, nevezzük gyorsító-felzárkózási/bővülési sebességnek, az induló állapothoz képest újatermeli magát – miközben tartja az induló távolságot a céltól –, és ehhez még hozzá is adja az eredeti szint bő 50 százalékát is. Most azzal nem foglalkozunk, hogy az évi egyszázalékos reálnövekedést lehet-e éves szinten szubjektíven érzékelni, vagy sem (feltehetően nem lehet, persze az évtizedes távlat hozadékát már bizonyosan érzékeljük). Inkább azt gondoljuk, hogy egy ilyen egyszázalékos ígéret, amely majd' fél évszázaddal kitolja az áhított felzárkózás dátumát, nos, ez 25 évvel ezelőtt, a rendszerváltás idején egészen biztosan kevés lett volna! És mit lehet reálisan ígérni ma?

Maradjunk a konkrét magyar életszínvonalnál! Érdekes lehet egy egyszerűbb, gyorsabb referenciapontot keresnünk annak megítélésére, hogyan alakulhatnak a magyar életszínvonalbeli felzárkózás esélyei. Főleg azt izgalmas megtippelni, mekkora lehet a teljes felzárkózás teljes időigénye. Egy közeli benchmark országhoz érdemes magunkat mérni, mondjuk Ausztriához. Ehhez azonban az induló helyzetünkhöz képest lényegében a mai szint duplájára kellene növelni jelenlegi életrívünket. Úgy is fel lehet tenni a kérdést: hány év kell ahhoz, hogy a szomszéd életszínvonalának 50 százalékán álló mai szintünkről felemelkedjünk a duplájára, vagyis az ő mai 100 százalékos szintjükre, persze úgy, hogy közben a szomszéd is növekedni fog, tehát nem vár arra, hogy utolérjük.

Ha a magyar életszínvonalat egységnek (1-nek vagy 100 százaléknak) vesszük, akkor a vásárlóerő-paritásos jövedelmekért csak Ukrajnában, Oroszországban, Romániában és Bulgáriában lehet kevesebbet vásárolni az életszínvonalat leképező áruk és szolgáltatások hipotetikus kosarából. Csak ezekben az országokban szegényebb az átlagember élete, mint náluk. Szomszédjainknál, Szlovákiában, Horvátországban, Szlovéniában, valamint a sorsával régóta elégedetlen, de euróval fizető Görögországban is, 10-50 százalékkal többet lehet a pénzért kapni. Ausztriában pontosan kétszer annyit, Németországban, Svédországban 2,5-szer annyit. Luxemburg, Norvégia, Svájc irigyelt messzeségeiben háromszor annyit ér a nettó átlagbér.

Években mérve mikor és milyen mértékű gazdasági növekedéssel lehet legalább a sógorokat befogni? (A háromszoros, szinte elérhetetlen távolságban lévő gazdag európai országokról ne is beszéljünk.)

Vállalva a durva leegyszerűsítés kockázatát is, egy viszonylag egyszerű, gyors közelítő számítási sémát kínállok, amely a banki-pénzpiaci befektetések megítélésének gyakorlatában is jól használható: a kamatos kamat aritmetikáját hasznosító eljárást hívom segítségül. Ha azt kérdezzük, hogy egy-egy adott, százalékban kifejezett, évi kamat/növekedési szint mellett hány évig tart egy olyan időszak, amelynek a végén meg tudom duplázni az induló állományom szintjét – feltéve, hogy folyamatosan újra befektetem a pénzem és a növekményét –, akkor nagyon jó közelítést kapunk, ha a 69-et (valójában a kettő természetes logaritmusának, $\ln 2$ -nek a 100-szorosát) elosztjuk a kamat, a növekedés értékével. Tehát például ha évi 10 százalékos a kamat/növekedés, akkor közel 7 év kell a duplázáshoz. Ilyen szintekre ma sehol nem lelünk. További bonyodalom, hogy – és immáron csak az éves reálnövekedésről beszélünk – mindenki, közben maguk az osztrákok is gyarapodnak, nem várnak ránk ölbe tett kézzel. Ezért csak az addicionális növekedéssel számolhatunk ahhoz, hogy egy napon arra ébredjünk, teljesen befogtuk a sógorokat. Csak az Ausztria és Magyarország növekedési különbsége fogja csökkenteni az életrívok között tátongó szakadékot.

Ha tehát egy közepesen optimista forgatókönyvvel számolunk, és azt mondjuk, ha a sógorok évi 2 százalékkal nőnek, mi pedig a manapság álomszerűnek tetsző, évi 5 százalékkal, nos, ez azt jelentené, hogy évi $5 - 2 = 3$ százalékos különbséggel kell ledolgozni az induló különbséget, amely ebben az esetben még csak a 100 százalékos szint eléréséhez elég. Tehát a kérdés ugyanaz: hány év szükséges ahhoz, hogy 3 százalékos éves többletnövekedéssel megduplázzuk a jövedelmünk vásárlóképességét? Ehhez $69/3 = 23$

év kell. Ennyi idő alatt tűnne el a mai különbség. Ne feledjük: a kulcsparaméter az éves catch-up mérték, az addicionális növekedés mérőszáma. Igaz, azért jók lehetnek a 0 százalék–3 százalék, az 1 százalék–4 százalék vagy 0,5 százalék–3,5 százalék párosítások is, a lényeg hogy megmaradjon a 3 százalékpontos éves növekedési/gyarapodási különbség. És akkor egy alig negyedszázad múlva osztrák nívón lesz a magyar életszínvonal! Ez sokkal jobban hangzik, mint a Novotny úr által felvázolt 45 éves perspektíva, igaz, abba csak egyszázalékos gyorsítási többlet volt bekalkulálva. Gyorsan hozzáteszem, mielőtt a tengernyi kritika rám zúdul, hogy ez a gyors közelítés nem, tényleg nem patikamérleg pontos, és nem is ökonometrikus számítás, így számos leegyszerűsítő tényezőt feltételez, mégis, mindezek ellenére, a felzárkózás időigényét talán jól illusztrálja.

Összegezve, ha évi 1 százalék-, 2 százalék- vagy 3 százalékpontos tartós növekedési többletet tud felmutatni Magyarország Ausztria növekedési rátájával szemben, akkor az osztrák életszínvonalhoz való teljes felzárkózás időigénye – a gyorsbecslés alapján, az előbbi százalékos mérték sorrendjében – kb. 70, 35 vagy 23 év. Az, hogy melyik forgatókönyv mennyire valószínű, ennek az írásnak nem tárgya.

Hiába olyan jók a leletek (a makroszámok), a javulást mégis nagyon sokan nem érzik saját bőrükön, és ez nem csak a véletlen műve. Ha a kibocsátást reálértéken/volumenben mérjük, akkor a válság előtti teljesítményhez képest emelkedés sem volt. Még ha van tartósan növekvő GDP, az általa termelődő jólét akkor sem terjed egyenletesen. Ez még a remek statisztikákat produkáló szocializmusban sem történt meg. A GDP-ben „megfogható” jövedelememelkedés sajnos nem olyan, mint a dagály vagy a Duna növekvő vízállása, amely minden hajót, kivétel nélkül, azonnal megemel. A termelődő új jövedelmek gyakran „szétszórják” a mezőnyt. A megszokott és a rendszeresen figyelt makromutatók között ritkán látunk a jövedelemeloszlásra vonatkozó adatokat, és szinte kivételesen ritkán a felhalmozott vagyon megoszlásának változásairól. Pedig ezek a mutatók nagyon sokat elárulnak egy gazdaság egészségügyi állapotáról és a növekedési perspektíváról is. Gyanítom: annak, hogy a magyarországi közérzet sem tud annyival javulni, amennyire a „statisztikák szeretnék” (okot adhatnának rá), annak egyik magyarázata éppen a torz és romló jövedelem- és vagyoneeloszlással van kapcsolatban. Talán érdemes lenne a leletek indikációjáról egy második véleményt is kérni!